

مدیرمسئول: محمد‌امین ایمانجانی - **سردبیر:** مسعود فروغی

تلفن وفکس: ۶۲۹۹۹۴۹۵ (۲۱) **کدپستی:** ۱۱۳۵۲۳۸۱۶

چاپ: چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی

نشانی: خیابان حافظ، پایین‌تر از جمهوری، روبروی ساختمان بورس، ساختمان فرهنگتگان، طبقه سوم

علت خشک شدن موقت رود استراتژیک ارس چه بود؟

مترهم: سرریال سدسازی ترکیه

دغدغه‌مند و کارشناس در کف دانشگاه‌ها و محافل علمی، کسی دلش برای محیط‌زیستی‌نمی‌سوزد. از بی‌توجهی‌ها و نوشداری‌ی بعد از مرگ سهراب در این حوزه گفتیم. بد نیست به چند پروژه و ماجرای نه‌چندان قدیمی و حتی داغ اشاره کنیم، مثلا پروژه میانکاله، میلیارددمیلیارد خرج می‌کنند برای ساخت پتروشیمی در یکی از بکرترین و بهترین اراضی ملی کشور، بعد مقاومت مردم‌رامی بینند‌پایس می‌کشند و می‌فهمند چه فاجعه‌ای رقم‌زدند. یا همین ماجرای سد چم‌شیر در استان کهگیلویه و بویراحمد، میلیون‌ها دلار هزینه می‌کنند، وام خارجی می‌گیرند، سر آخر یک نفر از لحاظ محیط‌زیستی و محض رضای خدا پیدا نمی‌شود مهر تاییدی به این

آب‌بعنوان ابزار سیاسی و امنیتی علیه کشورهای همسایه داشته‌است؛ برای نمونه ترکیه در بازه ۱۸ ساله (۲۰۰۳ تا ۲۰۲۰) تعداد ۵۸۵ سد روی رودخانه‌هایش احداث کرده‌است در حالی‌که‌تعداد کل سدهای احداث‌شده ترکیه برای حدود ۵۶ سال قبل از آن ۲۷۶ سد بود! یعنی فقط در ۱۸ سال اخیر ۵۸۵ سد اضافه کرده‌است؛ او در ارتباط با پروژه‌های سدسازی در ترکیه هم گفت: «پروژه‌های سدسازی ترکیه تنها محدود به پروژه گاپ نمی‌شود و این کشور از ۲۰ سال پیش، ساخت ۱۰ ابرپروژه سدسازی را شروع کرده‌است؛ ترکیه با تکمیل پروژه گاپ ۵ برابر ظرفیت دجله و فرات به‌روی آنها سدسازی کرده‌است و شکی نیست که این بارگذاری بی‌ضابطه‌سبب‌وقوع‌ریز‌گردد در کشورهای پایین‌دست حوضه آبخیز دجله و فرات از جمله ایران و عراق خواهد شد. علاوه‌بر گاپ، پروژه سدسازی موسوم به داپ نیز به‌روی بالادست حوضه رود ارس در حال بارگذاری است که با تکمیل آن مشابه این اتفاق در حوضه رود ارس نیز اتفاق خواهد افتاد! رئیس‌جمهور سابق ترکیه چند سال قبل عنوان کرد که «هر بشکه نفت در برابر هر بشکه آب» که این عبارت به‌وضوح بیانگر هدف ترک‌ها برای جلوگیری از ورود آب‌های برون مرزی به کشورهای همسایه به‌ویژه ایران، عراق و... است.»

سر ظهر جمعه وقت تماس گرفته؟ من الان خوابم میاد، بعدا حرف می‌زنیم!

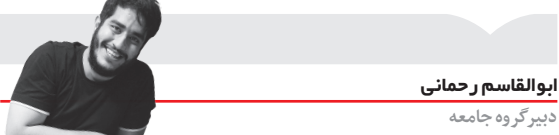
پیروهمین مساله‌واهمیت‌موضع‌گیری‌وورودسازمان‌حفاظت‌محیط‌زیست‌تماسی باسید حسین موسوی فر به‌عنوان سرپرست مرکز امور بین‌الملل و کنوانسیون‌های سازمان‌حفاظت‌محیط‌زیست‌گرفتم. موسوی فر در واکنشی عجیب، بعد از شنیدن سوال من، گفت: «سر ظهر جمعه وقت تماس گرفته؟ من الان خوابم میاد، بعدا حرف می‌زنیم!» راستش را بخواهید، حتما ایشان از کم و کیف پروژه‌هایی که در ترکیه در حال انجام هستند، از من مطلع‌ترند، از اثرات آن‌هم حتما اطلاعات بیشتری دارند، اما من به این فکر می‌کردم، در تمام این لحظاتی که این مدیر محیط‌زیستی کشورمان خواب قیلوله جمعه‌شنان رامی‌کنند، چند درصد از پروژه‌های ضد محیط‌زیستی ترکیه‌ای و سدسازی‌های آنها، پیش‌روی می‌کنند. قدیم‌ترها، دنیا را آب می‌برد و ما را خواب، حالا در بی‌آبی هم خوشخوابیم!

از محیط‌زیست، چیزی دستگیرم نشد، چند جست‌وجو در منابع داخلی و خارجی داشتم، همان‌طور که گفتم منابع داخلی و پژوهشگرهای خودمان، الحق و الانصاف کم‌نگذاشتند و تمام‌انفعالی که مسئولان در مرادوات بین‌المللی و دیپلماسی در این حوزه داشتند را به دوش کشیدند، اما خوب بی‌مایه، این‌ها همه‌اش فیتیر بود. مگر کم برای پروژه‌های ضد محیط‌زیستی داخلی نوشتیم و گفتیم؟ چه شد؟ اینجا هم ماجرا از همین‌قرار هست. با این اوصاف، حداقل برای بیدار شدن مدیران و مسئولان کشور، اینجا و در همین صفحه هم می‌نویسم. پایگاه خبری انتخاب در ارتباط با پروژه‌های سدسازی ترکیه در گفت‌وگویی با حجت میان‌آبادی پژوهشگر دیپلماسی آب و دانشیار دانشکده کشاورزی تربیت مدرس نوشته: «پروژه آنتاتولی شرقی یا داپ که ترکیه حدودیک دهه‌ای است آن را آغاز کرده‌است، حاصل تجربیات گاپ است. ترکیه از تجربیات آنتاتولی جنوب شرقی (گاپ) استفاده کرده و اجازه نمی‌دهد که اطلاعات دومین ابرپروژه‌اش که تبعات منفی زیادی بر ایران دارد، به راحتی در دسترس همه قرار گیرد. اجرای پروژه داپ حتی می‌تواند تأمین آب شرب شمال غرب کشور را هم با چالش جدی مواجه کند. این ابر پروژه بر ارتباط با آینده سدسازی‌ها در ترکیه و اثرگذاری آن بر محیط‌زیست ایران طرا شده‌است و ثابیا گمانه‌هایی مبنی‌بر اثرگذاری این سدسازی‌ها بر خشکی یک روزه ارس صورت گرفته، لازم‌است مسئولان و متولیان امر، هرچه زودتر نسبت به واکاوی و پژوهش در این زمینه اقدام کنند و اگر آینده محیط‌زیست ایران، خصوصا در شمال غرب در مخاطره است، نسبت به آن موضع‌گیری داشته باشند.

قلب‌آمریکای لیبرال‌باشی یا ایران اسلامی، محیط‌زیست و حفظ آن، دغدغه هیچ‌کس نیست و این بی‌اولویتی و بی‌محابایی در تعرض به محیط‌زیست هم، یک‌جایی همیشه خودش را نشان داده، بی‌رحم، هولناک و بی‌بازگشت. باور نمی‌کنید، به تجربیات گذشته، به بی‌آبی‌ها، به خشکسالی‌ها، به سیل و زلزله و... که همه‌اش را از سر گذرانندیم، نگاهی بیندازید و قهر طبیعت را ببینید. شاید تأثیری در رویه‌ها نداشته باشد، اما توصیفات و روایت‌ها را تا حدی تنظیم می‌کنند و از شعارزدگی دور خواهیم شد. بگذارید با این مقدمه به چند مساله و مصداق هم اشاره کنم و بعد برویم سراغ یکی از همسایگان و بلایی که کمر بسته تا سر ایران بیاورد، ایرانی که انگار جز چند

اگر این سدسازی‌ها شود، مثل همان اتفاقی که چهار روز پیش افتاد و کلا ارس خشک شد، شاهد خشکسالی‌های بیشتری هم خواهیم بود. یکی از دلایلی که الان بیان می‌کنند که ارس کلا خشک شده، این است که احتمالا ترکیه آبگیری یکی از سدها را شروع کرده‌است. این را باید وزارت خارجه یا پاسخ‌دهد و بررسی کند و پایش کند و از این بی‌خبری ما را نجات دهد. یک نماینده مجلس صحبت کرده بود که وزارت خارجه چرا هیچ کاری نمی‌کند؟ الان این امر در ابهام است. در اینترنت سرچ کنید ترکیه تمام خبرهای مربوط به پروژه داپ را عملا سانسور و فیلتر کرده‌اند. از تجربه پروژه گاپ که جنجال زیادی علیه آن برپا شد، استفاده می‌کنند و اینجا اطلاعات را منتشر نمی‌کنند ولی سفارت ما در ترکیه و آنکارا باید این کار را بکنند و اطلاعات را در اختیار ایران قرار دهند. نباید اجازه دهیم ترکیه از معاهده بین‌المللی حفظ آب‌های مشترک تخلفی کند. ما ۱۵۰ حوضه آبخیز مشترک در دنیا داریم و طبق این معاهده که سازمان ملل روی این نظارت می‌کند، همه کشورها باید منابع پایاب و در کشور دیگری هستند را رعایت کنند، هرچند ترکیه زیربار امضای آن نرفته‌است ولی دلیل نمی‌شود بتوانند زیر میز بزنند، به‌خصوص اینکه تمایل دارد جزء اتحادیه اروپا شود و اتحادیه اروپا یکی از شرط‌هایی که قرار داده امضای این توافقنامه‌های بین‌المللی و حضور و تعهد به آنهاست. به‌هر حال ما اگر دیر اقدام کنیم-سواى دریاچه ارومیه که آن را از دست داده‌ایم-بالادست دریاچه ارومیه چشمه‌های تولید گردوخاک افزایش پیدا می‌کند و زیست‌پذیری شمال‌غرب ایران به‌شدت به مخاطره خواهد افتاد، حتی تا شهرستان مرند در آذربایجان شرقی همگی متاثر از حوضه آبخیز ارس هستند و همین الان باید ایران با قاطعیت و شفافیت وارد شود. نمی‌دانم از تجربه مصر در مورد مشابه این اطلاعی دارید یا نه، ولی دولت مصر وقتی فهمید نیجریه در بالادست نیل می‌خواهد با کمک ایتالیا سد بزند باصراحت گفت اگر این کار را کنید علیه شما اعلام جنگ خواهیم کرد و نباید اجازه دهیم چنین اتفاقی بیفتد، چون می‌تواند منافع بین‌نسلی را در ایران به‌شدت متاثر کند. اینکه الان چه اقدامی می‌توان کرد و چه کسانی در این رابطه مسئولیت دارند و باید ورود کنند، وزارت خارجه در رأس قرار دارد و باید خیلی زود نسبت به این اتفاقات موضع‌گیری و اقدام صریح کند. اما سازمان محیط‌زیست هم باید اقداماتی را انجام بدهد. سلاجقه درخسوز گردوخاک از عراق سفری به این کشور داشت و اتفاقا مایل بود به ترکیه هم این سفر انجام شود ولی ترکیه زیربار این سفر نرفت، نه اجازه داد وی به ترکیه برود و نه دعوتش را پذیرفت که به ایران بیاید. ترکیه چون می‌داند زیرسوال است و نمی‌خواهد پاسخگو باشد، دوست ندارد وارد این گفت‌وگو شود، مگر اهرم‌های فشار باشد، تجارت و گردشگری ترکیه و این میزان خانه‌های که ایرانی‌ها در آنجا می‌خرند، ایران اهرم فشار جدی دارد و باید استفاده کند.»

حداقل این است که ایران می‌تواند از فشار افکار عمومی استفاده کند، نمی‌دانم چرا این کار را نمی‌کنند. خود ترک‌ها هم که چراغ خاموش حرکت می‌کنند. درنهایت اینکه به طرز عجیبی ماجرا فیلتر است، یعنی سرچ کنید به جز چند مطلب که به زبان ترکی استانبولی است و من نفهمیدم چه نوشته، مطالب انگلیسی نیست. در خبرگزاری‌ها خبرهای مربوط به پروژه داپ سانسور است ولی راینز فرهنگي ما در ترکیه باید این اطلاعات را در اختیار قرار دهد و بالاخره نباید دوباره غافلگیر شویم و ببینیم بخش زیادی از یکی از مهم‌ترین رودخانه‌های مرزی ما از دست داده‌ایم. « خوب، می‌بینید؟ وضعیت در شرف همان مرحله همیشگی است؛ کار از کار گذشتن! در یک چنین وضعیتی آیا می‌توان دست‌روى دست گذاشت؟ می‌توان بی‌توجه بود و می‌توان مطالبه‌ای نداشت؟ سدسازی‌های ترکیه رویه ثابت و معمولی دارد؟ اصلا اینها برای چیست؟ اردیبهشت ماه سال جاری، محمدصابر باغخانی پور، مدیرعامل اندیشکده ما کا و کارشناس محیط‌زیست در گفت‌وگو با تسنیم به سدسازی‌ها در ترکیه اشاره کرد و گفت: « ترکیه از گذشته برنامه بسیار جدی برای استفاده از

ابوالقاسم رحمانی

دبیر گروه جامعه

عادت بدی شده، برای امروز و دیروز و یک‌سال و دو سال اخیر هم نیست، تا جایی‌که حداقل من خاطرم هست، خصوصا در حوزه محیط‌زیست، تا وقتی کار از کار نگذشته و کارد به استخوان نرسیده، کسی حواسش به هیچ چیزی نیست جز سرمایه! اینکه توسعه مقدم بر حفظ محیط‌زیست هست یا نه هم همه‌اش داستان‌سرایی است و فرقی هم نمی‌کند که در

کافی است همین الان و در شرایطی که بایکوت خبری سنگینی در رسانه‌ها، خصوصا رسانه‌های ترکیه‌ای وجود دارد، سرچی در گوگل داشته باشید و در نوار جست‌وجو بنویسید سدسازی‌های ترکیه. بی‌شمار نتیجه، مقاله و گزارش در این رابطه توسط رسانه‌های داخلی و خارجی منتشر شده‌است که هیچ کدام از این اقدام ترک‌ها، جز برخی رسانه‌های ترکی زبان، تحت‌عنوان دستاورد یاد نمی‌کنند، یعنی نمی‌توان مقاله‌ای را پیدا کرد که در آن شرحی بر مثبت بودن ولع سدسازی در ترکیه برای این کشور و دنیا وجود داشته باشد. این موضوع به علاوه هشدارهایی که اساتید دانشگاهی و کارشناسان و پژوهشگران محیط‌زیستی می‌دهند، گوشزد می‌کند باید جدی و در میدان اقدامی را ترتیب داد تا بیش از این، محیط‌زیست ایران و باقی کشورهای همسایه، از سیاست‌های ترک‌ها متضرر نباشند. طی یکی، دو روز گذشته، خبری مبنی بر خشک شدن رودخانه ارس در رسانه‌ها دست‌به‌دست شد؛ اتفاقی که به‌مدت یک روز رخ داد و نگرانی‌هایی را به وجود آورد اما کسی نسبت به آن واکنش خاصی نشان نداد و بی‌توجه از آن گذشتیم. این مساله آنقدر حائز اهمیت بود که این بی‌توجهی، خیلی طولانی نباشد و گمانه‌هایی طرح شود. تعداد زیادی از فعالان محیط‌زیست، بعد از این اتفاق اشاراتی به اقدام‌های ترکیه در زمینه سدسازی داشتند، اقداماتی که حاصل اجرایی شدن یکی از پروژه‌های آن، می‌تواند به کم‌آبی رودخانه ارس، به‌عنوان بزرگ‌ترین و مهم‌ترین رودخانه مرزی ایران منجر شود؛ اتفاقی که دور از ذهن نیست و قرابت یا دوری زمانی آن هم، در این بایکوت رسانه‌ای و بی‌اطلاعی از تصمیمات آتی ترکیه، قابل پیش‌بینی و تشخیص نیست. اما چیزی که اهمیت دارد، این است که دو رودخانه مرزی و اصلی ایران که یکی، هیرمند و در جنوب شرق کشور قرار دارد و دیگری ارس که در شمال‌غرب ایران است هر دو، به‌خاطر زیاده‌خواهی‌های همسایگان و عدم تحقق حقیقه به کشورمان یا خشک شده یا در شرف از دست رفتن‌اند، اتفاقی که نه‌تنها در بخش کشاورزی و صنعت و در نابودی محیط‌زیست و زیستگاه‌ها، بلکه مشکلاتی را در تأمین آب شرب این مناطق هم ایجاد کرده و می‌کند. اما بگذارید از کلیات دور شویم و کمی جزئی‌تر ماجرای شمال غرب کشور و آینده رود ارس و سدسازی‌های ترکیه را مرور کنیم. روایتی که محمد درویش، فعال و پژوهشگر حوزه محیط‌زیست برای ما دارد. «استراتژی ترکیه این است که چون در منشأ سرچشمه برخی رودخانه‌های دائمی آسیای جنوب غربی خیریه‌مانه‌ها قرار گرفته‌است، می‌گوید حق دارم تمام این رودها را با ابزارها و تکنولوژی‌هایم مهار کنم؛ پس اول از همه از دجله و فرات شروع کرد. حالا سراغ طرح داپ رفته که وظیفه دارد تمام سرچشمه‌های رودخانه ارس را-که مهم‌ترین رودخانه مرزی ایران محسوب می‌شود-کنترل کند. (از نظر حجم آبی بزرگ‌ترین رودخانه مرزی ایران ارس است و بعد هیرمند در مرز افغانستان است.) افغانستان سد کجکی را احداث کرد و الان هم سد کمالخان را زده و اخیرا طالبان حتی مسیر رودخانه را هم تغییر داده‌است تا یک‌قطره آب هم وارد ایران نشود. هفته پیش در منطقه بودم و دیدم حتی یک سیسل آب هم وارد ایران نمی‌شود و کامل جلوی آب را گرفتند. اگر ترکیه این کار را به سامان برساند واقعا از نظر فیزیکی قدرت این را دارد یک قطره آب هم وارد ایران نشود. ترکیه حتی اگر یک‌سوم سدهایی را که برای ساخت‌شان برنامه‌ریزی کرده هم بسازد، عملا کشت و صنعت مغان و تمام کشاورزی در آذربایجان شرقی و غربی را که در حوضه آبخیز ارس قرار گرفته از دست خواهیم داد. دو سال پیش طرح بزرگ ۴۶ هزار هکتاری را ایران با سرمایه‌گذاری ۸۵۰ میلیون دلار در کشت و صنعت مغان اجرا کرد که همه وابسته به رودخانه ارس است و اگر ترکیه چنین بلایی سر رودخانه ارس بیاورد، ما به‌شدت متضرر خواهیم شد. البته فقط مغان و استان‌های شمال‌غرب متاثر از ایسن اتفاق نخواهند بود و تا ورودی خزر این اتفاق خواهد افتاد و الان باید تلاش کنیم و اجازه ندهیم این اتفاق بیفتد، چون این منطقه به‌صورت طبیعی هم دچار تغییر اقلیم است، یعنی پیش‌بینی ۲۰-۱۵ درصد کاهش بارندگی‌ها را هم داریم،